

УДК 631.11

МЕТОДИКА ОЦІНКИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ З ПОЗИЦІЇ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

П. Березівський, д. е. н., професор,
Л. Войнича, старший викладач
Львівський національний аграрний університет

Березівський П., Войнича Л. Методика оцінки ресурсного потенціалу особистих селянських господарств з позиції системного підходу

Проаналізовано теоретичні підходи до визначення сутності категорії “ресурсний потенціал”, розглянуто структуру та подано оцінку ресурсного потенціалу особистих селянських господарств.

Ключові слова: особисті селянські господарства, ресурсний потенціал, структура, оцінка, системний підхід.

Berezivskiy P., Voinycha L. Methody of estimation the resource potential of personal peasant economies with the position of the system approach

Theoretical approaches are analysed in relation to determination of essence of category “resource potential”, a structure is considered and the estimation of resource potential of the personal peasant economies is given.

Key words: personal peasant economies, resource potential, structure, estimation, approach of the systems.

Березівський П., Войнича Л. Методика оцінки ресурсного потенціала личних крестьянських хозяйств с позиции системного подхода

Проанализированы теоретические подходы к определению сущности категории “ресурсный потенциал”, рассмотрена структура и дана оценка ресурсного потенциала личных крестьянских хозяйств.

Ключевые слова: личные крестьянские хозяйства, ресурсный потенциал, структура, оценка, системный подход.

Постановка проблеми. Однією з основних умов поступу економіки України є сталий розвиток аграрного сектора. При цьому особлива увага приділяється проблемі зміцнення потужності аграрного ресурсного потенціалу.

Сьогодні на території України зберігаються негативні тенденції у формуванні та використанні ресурсного потенціалу, при цьому мають місце низький рівень зайнятості працездатного населення, соціальна незахищеність значної частки людей та їх низький життєвий рівень. Спостерігаються складна демографічна ситуація та високий рівень безробіття. Особисті селянські господарства і надалі залишаються найпоширенішою формою господарювання на селі, тому оцінка

використання їх ресурсного потенціалу набуває у сучасних умовах особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні, теоретичні та методичні аспекти реформування АПК [1], становлення нових організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві [2; 3], використання його ресурсного потенціалу в контексті зрівноваженого розвитку сільських територій [4] розглянуті в працях В. Г. Андрійчука, П. С. Березівського, П. І. Гайдуцького, М. В. Гладія, А. С. Даниленка, Т. Г. Дудара, В. Я. Месель-Веселяка, І. Р. Михасюка, О. М. Онищенко, П. Т. Саблука, Г. В. Черевка, В. В. Юрчишина. Ці науковці глибоко вивчали закономірності становлення й

розвитку особистих селянських господарств, обґрунтовували пропозиції з удосконалення організаційно-економічного механізму їх функціонування. Проте проблема оцінки ресурсного потенціалу особистих селянських господарств, можливостей його подальшого використання залишається в умовах ринкової трансформації надзвичайно актуальною і вимагає подальших досліджень.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження полягала в оцінці ресурсного потенціалу особистих селянських господарств з позиції системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Реформування аграрного сектору економіки призвело до значного скорочення ресурсного потенціалу, порушення оптимальних пропорцій його складових, а також до зниження результатів його використання. Підтвердженням є погіршення якісних і кількісних характеристик окремих складових аграрного ресурсного потенціалу: землі, матеріально-технічного забезпечення, а також трудових ресурсів.

У сучасних умовах господарювання потенціал підприємств досліджують І. М. Репіна, А. Е. Воронкова, В. Я. Чевганова, Р. В. Марушков, І. О. Джаїн, Є. В. Лапін, Н. І. Чухрай, Л. С. Сосненко, О. С. Федонін, О. І. Олексюк, В. О. Краснокутська, О. Є. Кузьмін, Р. В. Фещур, Т. В. Калінеску, Б. Є. Бачевський, В. В. Россоха та ін. Здебільшого вони трактують поняття “потенціал господарства” як явище, показник, властивість (узагальнена характеристика), як комплекс або як систему [5; 7; 10; 11]. Найдоцільнішим, на нашу думку, є розуміння поняття потенціалу господарства як системи, тобто сукупності елементів та їхніх взаємозв’язків, що становлять певну цілісність. Звідси потенціал підприємства є складною, динамічною структурою, яку можна охарактеризувати як систему наявних і потенційних можливостей підприємства ефективно використовувати доступні ресурси.

Розглядаючи потенціал особистих селянських господарств, можна навести такі його характеристики:

- потенціал селянських господарств визначається його реальними можливостями в сфері агровиробництва через самозайнятість;

- можливості господарства більше залежать від наявності ресурсів і резервів (економічних, соціальних), залучених і не залучених у виробництво;

- потенціал господарств визначається не лише наявними можливостями, а й навичками голови господарства задовольняти свої економічні інтереси, зокрема самозабезпечення продуктами харчування, набуття економічної незалежності за рахунок сільськогосподарського виробництва та ін.;

- рівень і результати реалізації потенціалу селянського господарства (обсяги виробленої продукції або отриманого доходу) визначаються також типом самих господарств (споживчо-товарні, натуральні).

Отже, потенціал особистих селянських господарств можна охарактеризувати як систему наявних і потенційних можливостей, мобілізаційних спроможностей господарства ефективно використовувати доступні ресурси (матеріальні, трудові, фінансові та управлінські) з метою виробництва продукції сільськогосподарства для власного споживання та реалізації її надлишків, забезпечення стійкого функціонування і розвитку, досягнення економічного та соціального ефекту.

До визначення структури потенціалу будь-якого підприємства в економічній літературі окреслилися різні підходи. Більшість дослідників розглядають ресурсну структуру потенціалу, однак рекомендують враховувати в ньому різну кількість складових елементів. В одному випадку до його складу рекомендують вводити тільки засоби праці, в іншому – засоби праці і робочу силу, а ще в іншому – засоби праці, робочу силу і природні ресурси, які застосовують в процесі виробництва, що є, на нашу думку, найбільш прийнятним.

Варто зауважити, що структура ресурсних потенціалів особистих селянських господарств і сільськогосподарських підприємств істотно різниться. За розрахунками О. М. Онищенко, основними складовими ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств є земля і матеріально-технічні ресурси (близько 90%); у складі останніх на основні засоби виробництва припадає 90%, а частка трудових ресурсів у цих підприємствах сягає

лише 7,5%, що зумовлене значним скороченням кількості зайнятих у них.

В особистих селянських господарствах згідно з підрахунками основними складовими ресурсного потенціалу є земля і трудові ресурси, сукупна частка яких становить дещо менше від 90%. У складі матеріально-технічних ресурсів тут на основні засоби припадає лише трохи більше від третини [3].

Оцінка ресурсного потенціалу особистих селянських господарств є доволі утрудненою, оскільки його елементи істотно різняться один від одного за змістом і формою. У зв'язку з цим різняться й натуральні одиниці, які їх характеризують. Крім того, економічна інформація про діяльність особистих селянських господарств недостатня для проведення поглиблених наукових досліджень. Деякі дослідники вважають кращим вимір значень елементів потенціалу за допомогою якогось одного показника-еквівалента.

Наприклад, аграрний потенціал пропонується вимірювати вартістю відтворених ресурсів, при цьому виробничі фонди враховуються за їхніми відтвореними оцінками, а трудові і природні – за оцінками, відповідно до яких одиниця не відтвореного ресурсу замінюється певною кількістю виробничих фондів [5]. Однак оцінити виробничі фонди саме особистих селянських господарств украї важко.

Виходячи з викладеного, вважаємо, що ресурсний потенціал особистих селянських господарств доцільно характеризувати не одним, а сукупністю показників, причому, залежно від природи самого показника, чи то застосовувати вартісну оцінку, чи то натуральну, чи то зовсім іншу – евристичну. Методологічною ж основою їх визначення буде співвідношення результату з масою ресурсу, використаного для його досягнення. У зв'язку з цим особливо корисними можуть бути технології перерахунку витрат ресурсів в еквівалентну вартість їх заміщення. Загальну залежність можна подати за допомогою виробничої функції Кобба-Дугласа, яка описує співвідношення між факторами і результатом виробництва на будь-якому рівні економічної діяльності (господарство, галузь, регіон, економіка загалом):

$$Y = a X_1^\alpha X_2^\beta, \quad (1)$$

де Y – обсяг продукції; X_1 – основний капітал; X_2 – трудові ресурси; a – параметр, що визначає ефективність виробничого процесу; α , β – параметри, що характеризують ступінь однорідності виробничої функції.

На нашу думку, оцінюючи випуск продукції в особистих селянських господарствах за допомогою виробничої функції, варто використати поряд із обсягом трудових ресурсів, земельні ресурси.

Для прикладу розглянемо зв'язок між наявним ресурсним потенціалом в особистих селянських господарствах і виробництвом молока в адміністративних районах Львівської області, застосувавши виробничу функцію Кобба-Дугласа.

Таким чином проведено аналіз використання виробничого потенціалу особистих селянських господарств Львівської області в розрізі адміністративних районів за 2010 рік. Опрацьовано дані про такі ознаки-фактори: x_1 – площа сільськогосподарських угідь у володінні та користуванні особистих селянських господарств, тис. га; x_2 – кількість сільського населення, тис. осіб. Результативною ознакою було обрано: y – виробництво молока в особистих селянських господарствах, тис. т. На основі отриманих даних виведено функцію Кобба-Дугласа:

$$\ln(y) = 1,734403 + 0,34899 \ln(X_1) + 0,10893 \ln(X_2). \quad (2)$$

При цьому виробнича функція має вигляд:

$$y = 5,665544 X_1^{0,34899} X_2^{0,10893}$$

Зменшення ресурсного потенціалу особистих селянських господарств має безпосередній вплив на скорочення обсягів виробництва продукції молочного скотарства, оскільки між ними існує пряма залежність. Економічний аналіз виробничої функції проведено на базі коефіцієнтів еластичності, які відображають характер впливу чинників на результативну ознаку. Коефіцієнт еластичності $\alpha = 0,34899$ відображає еластичність виробництва молока відносно площі сільськогосподарських угідь у користуванні особистих селянських господарств за незмінної кількості сільського населення. У разі збільшення площі сільськогосподарських угідь особистих

селянських господарств на 1% слід очікувати зростання обсягу виробництва продукції молочного скотарства на 0,3489%. Коефіцієнт еластичності $\beta = 0,10893$ відображає еластичність виробництва продукції відносно кількості сільського населення за незмінної площі сільськогосподарських угідь у користуванні досліджуваних господарств, тобто у разі збільшення кількості сільського населення на 1% слід очікувати підвищення виробництва продукції молочного скотарства на 0,10893%. Сумісний вплив (+) є меншим за 1. Звідси можна дійти висновку про спадну силу впливу факторів, тобто темпи зростання у (обсягу виробленої продукції) вищі, ніж темпи зростання X_1 та X_2 .

Висновки. Проведені дослідження дали змогу стверджувати, що особисті селянські господарства як складна соціоекономічна система володіють потенціалом, який можна проаналізувати, оцінити та управляти ним. При цьому ресурсний потенціал особистих селянських господарств доцільно характеризувати не одним, а сукупністю показників, а методологічною основою їх визначення вважати співвідношення

результату з масою ресурсу, використаного для його досягнення.

Серед способів трактування поняття потенціалу селянського господарства найдоцільнішим є тлумачення його як системи наявних і потенційних можливостей, мобілізаційних спроможностей господарства ефективно використовувати доступні ресурси (матеріальні, трудові, фінансові та управлінські) для виробництва продукції сільського господарства з метою власного споживання та реалізації її надлишків, забезпечення його стійкого функціонування і розвитку.

В умовах зтяжної кризи, нестабільного зовнішнього середовища, несприятливої демографічної ситуації необхідно вміло використовувати потенціал селянських господарств як із метою збереження самого села, так і для забезпечення продовольчої безпеки держави. Усе більше науковців працюють над проблемою потенціалу особистих селянських господарств, однак досі немає єдиного бачення ефективного використання ресурсного потенціалу села, що вимагає подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Месель-Веселяк В. Я. Реформування аграрного виробництва : навч. посіб. / В. Я. Месель-Веселяк. – К. : Ін-т аграр. економіки, 1999. – 272 с.
2. Березівський П. С. Трансформаційні процеси у розвитку особистих селянських господарств пореформеного періоду / П. С. Березівський // Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького. – 2010. – Т. 12, № 1. – С. 66-72.
3. Онищенко О. Господарства населення: підсумкові оцінки, прогнози / О. Онищенко // Економіка України. – 2003. – № 3. – С. 59-69.
4. Черевко Г. В. Зрівноважений розвиток сільських територій / Г. В. Черевко, І. В. Черевко // Аграрна економіка. – 2010. – Т. 3, № 1-2. – С. 57-66.
5. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / О. С. Федонін, І. М. Репіна. – К. : КНЕУ, 2004. – 316 с.
6. Князь С. В. Трансферний потенціал інноваційного розвитку підприємства: сутність і характеристика / Князь С. В., Георгіаді Н. Г. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – Львів : Вид-во Національного університету "Львівська політехніка", 2011. – № 714: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 341-348.
7. Калінеску Т. В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток : монографія / Т. В. Калінеску, Ю. А. Романовська, О. Д. Кирилов. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 272 с.
8. Костирко Л. А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства : монографія / Л. А. Костирко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків : Фактор, 2008. – 336 с.
9. Хомяков В. І. Управління потенціалом підприємства / Хомяков В. І., Бакулін І. В. – К. : Кондор, 2007. – 400 с.
10. Бачевський Б. Є. Потенціал і розвиток підприємства : навч. посіб. / Б. Є. Бачевський, І. В. Заблоська, О. О. Решетняк. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.

11. Чухрай Н. І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення / Н. Чухрай. – Львів : Вид-во Національного ун-ту “Львівська політехніка”, 2002. – 316 с.

12. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / Н. С. Краснокутська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.

